

**Літаратурная класіка як аснова гуманістычнай канцэпцыі
выхавання і адукацыі: «формулы» Максіма Багдановіча**

Веймарская эстэтычная канцэпцыя – праграма культурна-эстэтычнага выхавання і адукацыі Гётэ і Шылера набывае сваё значэнне у святле актуалізацыі літаратурнай класікі як асновы гуманістычнай канцэпцыі выхавання і адукацыі ў наш час. Напрыканцы XVIII ст. Гётэ і Шылер, вырашаючы пытанне пра негвалтоўныя шляхі змянення грамадства, звярнуліся да ідэі “эмпірычнага” чалавека. Выхаваць такога чалавека, змяніць чалавека і разам з тым грамадства магчыма праз адукацыю і выхаванне, з дапамогай мастацтва, найперш класічнага мастацтва Старажытнай Грэцыі і Рыма. І хоць з XVIII ст. прайшло шмат часу, але праблема, якая хвалявала асветнікаў розных краін на працягу стагоддзя, застаецца актуальнай і ў пачатку XXI ст. Менавіта класічнае мастацтва, класіка здольная змяніць чалавека да лепшага, надаць яму высокі духоўны, маральна-этычны патэнцыял.

Літаратурная класіка – гэта аснова гуманістычнай канцэпцыі выхавання і адукацыі. Сапраўднасць гэтай думкі пацвярджае Максім Танк у вершы «Чытаючы Максіма Багдановіча» «... на вогнішчы тваім – / Хоць над ім безліч прашумела / Лістападаў і дажджоў! – / Кладу свае далоні – / І адчуваю полымя жывое...» [5, с. 389]. Класіка – гэта тое, што мае вялікі жыццядайны патэнцыял, «полымя жывое», здольнае нараджаць новы твор, новае мастацтва. Гэта тое, што жыве, працягвае жыць і, хочацца верыць, будзе жыць у будучым.

«Жывая літаратура», «жывая культура» – не проста метафары, але дзейсныя формулы. Гэтаксама як метафара «жывы голас літаратурнай класікі», якую выкарыстоўвае сучасны беларускі літаратуразнаўца В. П. Жураўлёў [3]. Паколькі не толькі класічная спадчына нашчадкаў, але і літаратура як мастацтва слова і культура як творчая дзейнасць чалавека – гэта не толькі формы, але і ўмовы фарміравання чалавека, яго рэалізацыі як адухоўленай, высакароднай асобы.

Сто год назад на пытанне аб сутнасці мастацкай творчасці адказаў Максім Багдановіч: «“Добра граеце... ды ўсё не тое!” І ніхто не мог растлумачыць, чаму ад грання музыкі так моцна білася сэрца... Ніхто не ведаў, што музыка ўсю душу сваю клаў у ігру» (апавяданне «Музыка» [1, II, с. 7]).

Матыў адухаўлення – скразны ў мастацтве. Так, на карціне Мікеланджэла «Стварэнне свету» Саваоф працягвае руку, і вось-вось да яе дакранецца рука Адама. Тады адбудзецца найвялікшы з цудаў: чалавек атрымае тое, што нясе жыццё, «дух жывы», як сказаў бы Гётэ [2, с. 69]. Матыў стварэння прыгожай Галатэі антычным скульптарам Пігмаліёнам дапамагае Максіму Танку ўзнавіць цудоўны з момантаў тварэння: момант ажыўлення скульптуры, адухаўлення прыгажосці: «Глядзі! Скідае туніку сваю» [5, с. 59].

Адухаўленне праз далучэнне да каштоўнасцей мінулага – такі вобразны сэнс пытання «Чаму у нас акамянеласці “духоўнай страваю” завуць?» [1, I, с. 252], зададзенага М.Багдановічам у адным з вершаў цыкла «Усмешкі». І хоць само пытанне мае нібыта жартаўлівы характар і на яго «з усмешкай» даецца нібыта жартаўлівы адказ: «Ў музеум іх няхай нясуць!», тым не менш сама яго фармулёўка надзвычай шматсэнсоўная.

«Акамянеласці» – гэта вобраз-метафара класікі. Паэт задаў пытанне, якое прымушае задумацца і пашукаць іншыя адказы. «Акамянеласці» – гэта тое, што спрыяе новай творчасці, абуджае натхненне, дае «новае жыццё» (метафара Дантэ па назве яго твора). На мой погляд, самая галоўная формула, вынайздзеная Максімам Багдановічам, заключаецца ў пытанні: «ад чаго расце душа чалавека» і пошуках таго, «от чего растет душа человека» [1, II, с. 59]: «И ответил ему Христос, говоря: нет бесполезной красоты, ибо сама красота и есть то, от чего растет душа человека» («Притча о васильках»).

Формулы таго, «от чего растет душа человека», можна назваць маральным імператывам, тым, што павінен мець чалавек, каб спраўдзіць сваё наканаванне. І з прычыны чаго і чаму «акамянеласці» – «“духоўнай страваю” завуць». Гуманістычная пазіцыя М. Багдановіча, як і класічнай літаратуры ўвогуле, канцэнтруецца менавіта ў гэтых пошуках і адказах. У паэтычных формулах Багдановіча ўвабрана, сканцэнтравана, згушчана думка пра «тое, ад чаго расце душа чалавека».

Формула сувязі чалавека з бацькаўшчынай, радзімай: «А сэрца ўсё імкне да бацькаўскага краю» («У вёсцы» [1, I, с. 144]) – формула вернасці, адданасці, любові. «Радзімая зямля, прымікнуў я к табе»... Паэт вяртаецца на радзіму ў думках («Усё мне бачыцца вёсачка, Нёман...»), з дапамогай мастацкага слова, творчасці («І тчэ, забыўшыся, рука...» і інш.). Адчуванне таго, што зямля прыцягвае да сябе, што зямля – маці, дакрананне да якой, жыццё на якой абуджае ў чалавека сілы, дае яму моц, энергію для незвычайных здзяйсненняў, выказана таксама ў вершы «Калі зваліў дужы Геракл у пыл Антэя...».

Гэта *формула повязей чалавека з прыродай:* «з прыродай зліўшыся душой... / Чую ў цішы, як расце трава...» [1, I, с. 62], як прызнаецца герой М. Багдановіча. Гэтаксама герой Я. Коласа Сымон-музыка «... знае, як травінка / Сваю думае думу, / Што гаворыць жытні колас, / І аб чым шуміць ячмень...», «то-ж спявае з кветкай кветка...» [4, IV, сс. 298, 300]. Пантэістычнае *зліццё чалавека з прыродай, гарманічны стан іх суіснавання* знаходзім у абодвух паэтаў: «з прыродай зліўшыся душой» [1, I, с. 62] і «але чуў ён, чуў душою, / Сэрцам чуткім і жывым / У тым звоне штось такое, / Што жыло і ў ім самім» (Я. Колас [4, т. 4, с. 297]).

Гэта *захваленне дзяўчынай* («У вёсцы», «Вераніка»: «Скланіўся я душой маёй, / Натхнёнай, радаснай такою...» [1, I, с. 152] і інш.), *маці* («Цёмна неба начное...»: «Я паняў. Я каленямі стаў / Прад табой...» [1, I, с. 156] і інш.). «*Формульнай*» стала зорка Венера: «Глянй іншы раз на яе, – у расстанні / Там з

ёй зліём мы пагляды свае...» [I, I, с. 78]. Яшчэ адна «формула» ствараецца з дапамогай лексічнага паралелізму: «Так крохкая, пушыстая багатка / Пад ветрам аблятае, каб магло / Яе насенне узрасці і кветнуць, / І толькі кволае сцябло пасля / Гаворыць аб жыцці, дзіцям адданым» [I, I, с. 163]. Яна расце, калі чалавек уклёнчыў перад вагітнай або калі ён прыпадае сэрцам да зямлі-маці...

Зварот да крыніц роднай мовы (і знаходзячыся ў Расіі, паэт піша па-беларуску) – «і бліснуў ярка верш пануры мой» [I, I, с. 143]. *Зварот да вытокаў роднай культуры*, аднаўляючы старыя паданні, фальклорныя вобразы, вершаваныя формы і памеры, даследуючы старажытнасць, іншанацыянальныя ўзоры ў навуковых працах, – «Ёсць чары у забытым, старадаўным...» [I, I, с. 143]. Таму гэта і *зварот у мінулае*: злучаць мінулае з сучасным дзеля будучыні – абавязак, справа летапісца, перапісчыка, паэта.

І ва ўсім гэтым – адметнасць класікі: ва ўзнаўленні мінулага і крыніц прыгожага мастацтва, ва ўслаўленні роднага краю і акаляючай прыроды, у захапленні прыгажосцю і ў спраўджанасці кахання... І ўсё гэта, успрынятае, апаэтызаванае, адухоўленае ў класічным мастацтве, з'яўляецца «вечнай» каштоўнасцю, «духоўнай страваю», якая чабызае «новае жыццё», выступае «жывой культурай», гучыць як «жывы голас...» І ў гэтым сэнсе класіка – гэта «звышьякасць» літаратуры – тое, што знаходзіцца і функцыянуе па-над часам і прасторай, мае іншыя, прынцыпова новыя параметры, не толькі падпарадкоўваючыся канкрэтна-гістарычнаму часу і пэўнай прасторы, але і змяняючы час і прастору – іншых літаратур, народаў, пакаленняў.

Таму варта прыгадаць справу Гётэ і Шылера па стварэнню веймарскай канцэпцыі эстэтычнага выхавання і адукацыі напрыканцы ХУVІІ ст. У нечым падобная канцэпцыя, адноўленая ў паэтычных формулах-зваротах, створана вялікім Багдановічам 100 год назад. І яна не згубіла, але наадварот, набыла свой найвышэйшы маральна-этычны, ідэйна-эстэтычны патэнцыял.

Гуманістычная канцэпцыя М.Багдановіча, які апіраецца на ўзоры класікі: фальклорнай і літаратурнай, нацыянальнай і замежнай, – гэта адказ на сучасныя запыты інфармацыйнага, постхрысціянскага грамадства. Уратавальная, глыбока гуманістычная місія літаратурнай класікі невыпадкова была ўспрынята і працягнута другім беларускім класікам Максімам Танкам. Але яна была ўспрынята найперш на прыкладзе паэтычнай спадчыны Максіма Багдановіча: «Кладу свае далоні – / І адчуваю полымя жывое» [5, с. 388].

Літаратура:

1. Багдановіч, М. Поўны збор твораў : У 3 т. / М. Багдановіч / Акад. навук Беларусі. Ін-т літ. імя Я. Купалы ; рэдкал. В. В. Зуёнак [і інш.]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1992–1995. – Т. 1. – 751 с. – Т. 2. – 599 с.

2. Гётэ, Ё. В. Выбраныя творы / Ё. В. Гётэ ; уклад. Л. Баршчэўскага і П. Копанева. – Мінск : Беларускі кнігазбор, 1999. – 640 с.

3. Жураўлёў, В. П. Жывы голас літаратурнай класікі / В. П. Жураўлёў // Актуальныя праблемы літаратурнай адукацыі на сучасным этапе рэформы школы : зб. навук. арт. / Склад. А. І. Бельскі, М. Ф. Печанко. – Мінск : Нац. ін-т адукацыі, 2003. – С. 54–62.

4. Колас, Я. Збор твораў / АН БССР. Ін-т літ. імя Я. Купалы ; рэдкал. : Я. Колас і інш. – Мінск : Выд-ва АН БССР, 1954. – 359 с.

5. Танк, М. “Мне пару крыл дало юнацтва...” : выбраная лірыка / М.Танк; уклад. В. Рагойшы. – Мінск : Маст. літ., 2003. – 479 с.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ